

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
СПЕЦИАЛНОСТ „ПСИХОЛОГИЯ“**

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.пс.н. Соня Методиева Карабелъова

на дисертационен труд на тема:

**„ЛИЧНОСТНИ И СОЦИАЛНИ ФАКТОРИ ПРИ МОТИВАЦИЯ ЗА ПОСТИЖЕНИЕ“
(PERSONAL AND PROFESSIONAL FACTORS FOR ACHIEVEMENT MOTIVATION)**

за получаване на образователна и научна степен „доктор“ в
направление 3.2. „Психология“ (Културна и диференциална
психология)

Автор на дисертационния труд: Наталия Викторова Николова

1. Актуалност и значимост на разработвания научен проблем

Представената ми за рецензия дисертация е посветена на тема, която е централна в психологическите проучвания, посветени на проблема за мотивацията за постижение. Темата е актуална, тъй като по-широките познания в тази сфера дават възможност за разработване на техники мотивиране и стимулиране и да допринесат за повишаване на ефективността на организациите от перспективата на оптималното човешко функциониране и реализацията на личностния потенциал. Проучванията в тази област повишават значимостта на проблематиката и от гледна точка на тяхната важност за благополучието на хората.

Докторантката си поставя амбициозната цел да адаптира и стандартизира за българския социокултурен контекст инструментариум за изследване на потребността от постижения с личностни характеристики като Аз-ефикасност, перфекционизъм, страх от успех/неуспех, невротизъм, чувство за собствена ценност

със социалната подкрепа и удовлетвореността от живота. В този смисъл Н. Николова емпирично верифицира модел за изследване на тези феномени, като постигането на целта и решаването на поставените задачи в дисертационното проучване допринасят за повишаване на актуалността и значимостта на изследвания проблем.

2. Оценка на научните резултати

Основна цел на дисертационния труд е да се проследят личностните характеристики и фактори от заобикалящата среда, които могат да улеснят или да възпрепятстват мотивацията за постижения, като се проверят някои прогностични модели за необходимостта от постижения и страха от провал. Основните задачи на изследването се отнасят до изясняване на структурата на изследвания феномен в български условия.

Докторантката подхожда с достатъчна сериозност към решаването на поставените задачи и избира адекватен подход. От методологическа гледна точка в настоящото изследване е направено обобщение на теоретичните подходи за мотивацията за постижения, като са представени класическите и съвременни концепции, както и за Аз-ефикасността, самооценката, самодетерминацията. Използваните изследователски методи са релевантни на целите и задачите на изследването.

Дисертацията е разработена в рамките на 156 стандартни страници и съдържа увод, две глави, структурирани от гледна точка на теоретичното и емпиричното изследване на проблематиката, заключение и библиография. Библиографията включва общо 329 заглавия на български и английски език, релевантни на изследваната проблематика. Повечето от литературните източници са от последните 10-15 години, което допълнително допринася за

високата оценка. В дисертационния труд са представени 49 таблици и 21 фигури.

Теоретичният обзор в дисертацията очертава основните научни постижения в областта на проучваната проблематика. Той е фокусиран върху основните конструкти и тяхната взаимовръзка. Разгледани и анализирани са множество теоретични и емпирични изследвания, като докторантката се стреми да представи идеите на изследователите в тяхната историческа последователност, но откроява съвременните постижения в тази област. Разгледани са основните концепции за мотивацията за постижения, основана на теориите за потребностите от гледна точка на разбирането им като относително стабилни личностни черти, които манифестират склонността за реакция в дадена ситуация. Подробно са описани идеите на Хенри Мъри за потребността от постижение, нейната роля за поддържане на чувството за собствена ценност, потребността от избягване на унижение. Подробно е описана и концепцията на Д. Маккелелънд и колеги като една от най-влиятелните за мотивацията за постижение, свързана със стремежа за постигане на успех и страха от провал, който е в основата на мотива за избягване на провал. В тази връзка е обсъден и подхода на Конрой, Уилоу и Мецлер за страха от неуспех и негативните последици от него (страх от преживяване на срам и неудобство; страх, че провалът ще подкопае собствената ценност; страх от неблагоприятни последици (несигурно бъдеще); страх, че значимите други може да се разстроят при неуспех; страх, че значимите други могат да загубят интерес и да оттеглят любовта си). Специално внимание е отделено на теорията за целите на мотивацията за постижения, основана на идеите на Никълс за Аз-въвлечеността, която се свързва с убеждението, че постиженията са резултат от учене и усилия и за това, че до голяма степен зависят от способностите. Представени са

и разбиранията на Дук, който разграничава цели за научаване и цели за представяне и изпълнение на изискванията. Описан е и подходът на Траш и Елиът за стремежа за усъвършенстване като свързан с потребността от постижение, както и за стремежа за постигане на по-добро изпълнение от другите и избягване на лошо изпълнение от другите, които се свързват със страха от провал.

В отделен параграф на тази част се дискутират атрибутивните теории за мотивацията за постижения и по-конкретно за каузалната атрибуция за успеха и неуспеха. Също така е представен и теоретичния подход за самооценката на мотивацията за постижение. Съществено място в теоретичния обзор е посветено на ролята на емоциите и компетентността в мотивацията за постижение. Допълнително е разгледана теорията на А. Бандура за Аз-ефекасността.

Като обобщение за теоретичната част на дисертацията може да са направи извод, че литературният обзор е изчерпателен, логично структуриран и показва добро познаване на проблематиката, свързана с темата на дисертационния труд. Заключение на теоретичната част обосновава необходимостта от провеждане на проучването, което е основа на обсъждания дисертационен труд на Н. Николова.

В началото на емпиричната част докторантката теоретично обосновава модела на проучването, който си поставя за цел да верифицира.

За целта на изследването са използвани следните инструменти:

1. Българска скала за потребност от постижение, Паспаланов и Щетински.
2. Въпросник измерване на страха от неуспех на Конрой и колеги.

3. Българска скала за измерване на страх от успеха на М. Дилова.
4. Скала за измерване на склонността за споделяне и сътрудничество (Зиновиева-Николова),
5. Скала за измерване на условно чувство за собствена ценност (DiBartolo et al., 2004; Crocker et al. 2003),
6. Скала за измерване на самооценката – подскала самохаресване (Tafarodi & Swann, 2001).
7. Въпросник за измерване на Аз-ефикасността на Р. Шварцер и М. Йерусалим
8. Скала за измерване на настойчивостта на Константин, Холман и Хойбота
9. Скала за измерване на личностната черта „Невротизъм“ на Донелан и колеги.
10. Мултидименционална скала за перфекционизъм на Фрост и колеги
11. Кратка скала за песимизъм (Norem, 2001).
12. Скала за измерване на склонността към изпитване на срам на Андрюс и колеги.
13. Скала за измерване на Социална подкрепа на Пърс и колеги.
14. Скала за измерване на удовлетвореността.

Методиката на проучването е ясно и последователно описана. Използваният дизайн, процедура и използваните въпросници и скали са адекватни на целта и задачите на дисертацията.

Проучването е проведено върху извадка от 457 изследвани лица. Изследването е проведено онлайн чрез платформата на Гугъл за научни проучвания.

Поставените в изследването цели и задачи, както и характерът на предполагаемите зависимости между изследваните конструкти,

определят статистическите методи, които са приложени при обработката на данните. Те включват методи от описателната и дедуктивната статистика, използвани за установяване на вариацията на изследваните феномени при различните респонденти и техните взаимовръзки.

За проверка на вътрешната консистентност е използван айтем анализ. За проверка на факторната структура на скалите е приложен експлораторен факторен анализ. За проверка на връзките между изследваните конструкции са приложени корелационен и регресионен анализи.

Получените резултати сочат много добри психометрични показатели за използваните в проучването въпросници и скали, което е основание те да се прилагат и в бъдеще в подобни изследвания в български социокултурен контекст.

Получените резултати са описани и анализирани коректно. Те са представени в табличен и графичен вид, като по този начин дават възможност за ясно отграничаване на значимите взаимовръзки между изследваните феномени. Експертизата на Н. Николова по темата проличава в структурирането на докладваните резултати, в дискусиата, където е направен анализ на резултатите от собственото емпирично проучване, през призмата на досегашни постижения на други водещи изследователи в областта.

Положителната оценка на получените резултати може да бъде разпозната чрез следните анализи и обобщения на проведеното изследване:

- а. Избрани са подходящи въпросници и скали, чиито психометрични характеристики удовлетворяват стандартите на изследването. Някои от въпросниците и скалите се прилагат за първи път в български социокултурен контекст.

- b. Емпиричният подход осигурява данни за отличителните дименсии на изследваните конструкти.
- c. Проучването предоставя възможност да се разкрият причинно-следствени връзки и зависимости и с висока достоверност да се проверят хипотезите за връзката на изследваните феномени.
- d. Обобщенията и сравнителните анализи са адекватни и имат конкретна практическа приложимост. Те могат да послужат при разработване на техники за мотивиране и стимулиране и да допринесат за повишаване на ефективността на организациите от перспективата на оптималното човешко функциониране и реализацията на личностния потенциал.

Основен принос на дисертационния труд е задълбоченият критичен и сравнителен анализ на получените резултати. Направените изводи са релевантни на задачите и обективно отразяват резултатите от изследването. Те показват компетентността на Наталия Николова да анализира и интерпретира резултати от емпирични изследвания и да прави заключения за практиката. Всичко това е индикатор за задълбочен изследователски интерес към разглежданата проблематика.

Приносите са формулирани ясно и са добре подкрепени с аргументи, като обективно отразяват постиженията на дисертационния труд. Представените приноси могат да се разширят съдържателно по посока на практическата приложимост на цялостната разработка.

Авторефератът е съобразен с изискванията, като адекватно представя дисертационния труд.

Наталия Николова представя 4 публикации, от които две самостоятелни на английски език.

Имам технически бележки, които не омаловажават труда на докторантката.

3. Заключение

Дисертационният труд на Наталия Викторова Николова представлява задълбочено изследване на актуална научна тематика, като получените резултати могат да намерят приложение в социалната практика. Дисертацията и свързаните с нея публикации отговарят на изискванията и наукометричните критерии на Закона за развитие на академичния състав в Република България за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Като имам предвид актуалността на темата на дисертационния труд, задълбоченият теоретичен анализ на изследователските данни и успешно проведеното изследване, убедено давам своята положителна оценка и предлагам на членовете на Научното жури да гласуват положително за присъждане на образователната и научна степен **„доктор“ на Наталия Викторова Николова** по професионално направление **3.2. Психология (Културна и диференциална психология)**.

31.03. 2022 г.
гр. София

Рецензент:
(проф. д.пс.н.С. Карабельова)